

ביאורים

יש חילוק גדול בין המאמין בדת מסוימת לפילוסוף. עניינו של הפילוסוף הוא רק להגדיר ולברר בשכל נושאים מורכבים. הוא מנסה לברר את מקום כדור הארץ ביחס לגלקסיה, והאם כדור הארץ שטוח או עגול. כמו כן, הפילוסוף עמל על הגדרות שכליות לנושאים רוחניים. הוא מנסה להגדיר את מהותו של 'הא-ל', שאלת הימצאות העולם והשגחתו של 'הא-ל' על העולם. כיוון שכונת הפילוסוף היא רק להשכיל, אף אם יגיע אל מסקנה מסוימת היא תישאר בתור 'דיעה שכלית' בלבד ולא תשפיע כלל על דפוס חייו. למשל, אם הפילוסוף יגלה שיש בורא לעולם, לא תהיה לידיעה זו כל השפעה מעשית על אורח חייו.

שיטת הפילוסופים בימי הכוזרי הייתה שהעולם לא נברא אלא הוא קיים מאז ומעולם כמו הא-ל. הא-ל לא מתעניין במה שקורה בעולם, לא יודע מה קורה וודאי שגם אינו פועל בעולם. לכן, אין דרך חיים שרצויה על ידי הא-ל, אלא "איש הישר בעיניו יעשה".

לעומת הפילוסוף, עיסוקו של איש הדת הוא בדרך חיים. האמונה באל ובבורא גוררת אחריה את החיוב במצוותיו וההתמסרות המוחלטת אל דבר הא-ל. המאמין לא מסתמך על הבנותיו השכליות, שכן המסקנות השכליות בנושאים רוחניים תמיד מסופקות שכן תמיד יהיה ניתן לומר סברה הפוכה. לכן המאמין מסתמך על המסורת והנבואה.

על פי חילוק זה בין הפילוסוף ולמאמין, טוען מלך הכוזרים שהנוצרים והמוסלמים דומים ליהודים בדרך החיים, ובכך שהם מאמינים באל אחד. אמנם, ריה"ל מבאר, שדמיון זה הינו חיצוני בלבד. אמונתו היא בכך שה' בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו' על ידי שליחו הנאמן משה רבנו. כל מי שטוען שהתורה השתנתה, הרי הוא סותר את כל אמונתנו, ורוחקים אנו ממנו כמרחק מורח ממערב. ואף ירבעם וסיעתו שעבדו עבודה זרה, קרובים יותר אלינו, שכן הם האמינו בתורתנו וחסתם היה שעבדו לה' דרך אמצעים גשמיים שלא ציווה.

הרחבות

היחס לגדולתו של ירבעם ולחטאיו

הנה ירבעם וסיעתו יותר קרובים אלינו, והיו עובדי עבודה זרה. הגמרא מספרת על גדולתו של ירבעם לפני שחטא: "וימצא אתו (את ירבעם) אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה. מאי בשלמה חדשה? אמר רב נחמן: בשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר: שלמה חדשה - שחידשו דברים שלא שמעה און מעולם. מאי ושניהם לבדם בשדה? אמר רב יהודה אמר רב: שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר: שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה" [סנהדרין קב:].

לפי זה, קשה להבין כיצד אדם גדול שכזה, הגיע לחטאים חמורים מאוד, וכדברי הגמרא: "אמר רב נחמן: גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם, שנאמר 'ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגני ושבנו אל רחבעם מלך יהודה'... מיד 'ויעץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוק מארץ מצרים'..." [סנהדרין קא:]. ובפסוק אחר נכתב: "וידח ירבעם את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה" [מלכים ב' יז, כא].

לפי דברי ריה"ל כאן, הדברים מובנים יותר, כיוון שריה"ל מסביר את חטאו של ירבעם בעשיית העגלים בדומה להסברו על חטא העגל, שלא הייתה עוובה מוחלטת של עבודת ה'.

שאלות לדיון

את הפילוסוף מעניין מה אמת ומה שקר ואת בעל התורה מעניין מה טוב ומה רע. האמנם? מה בלימוד התורה נותן לה את המימד האלוהי?

לעילוי נשמת הרב שלמה בן רבי שלום אלטר

יב אמר הפוזרי: אָבֵל הֵם יוֹתֵר קְרוֹבִים אֵלֵיכֶם מִהַפִּילוֹסוֹפִים.

יג אמר החבר: רחוק מה שפיין בעל התורה והמתפלסף, כי בעל התורה מבקש האלהים לתועלות גדולות חוץ מתועלת ידיעתו אותו, והמתפלסף אינו מבקש אלא כדי לתארו על אמתתו, כמו שהוא מבקש לתאר את הארץ שהיא, למשל, במרפז הגלגל הגדול ואינה במרפז גלגל המזלות, וזולת זה מן הידיעות, ושהסכלות בידיעת האל אינה מזיקה אלא פסכלות בידיעת הארץ למי שאמר שהיא שטוחה, והתועלת אצלו אינה אלא ידיעת הדברים על אמתתם, להדמות לשכל הפועל ויעשה הוא, בין שיהיה מאמין בדת או כופר, לא ישים לב לזה אם התפלסף. ומעקרי אמונתו: "לא ייטיב ה' ולא ירע", והוא מאמין בקדמות העולם, ואינו סבור שאי פעם היה נעדר עד שנברא, אלא לא סר ולא יסור, ושהאל בוראו על דרך ההשאלה, לא לפי מובן המלה, ואמנם ירצה באמרו 'בורא' - פועל, שהוא סבתו ועלתו, ולא סר העלול מהיות עם העלה, אם העלה בכת העלול בכת, ואם תהיה בפעל העלול בפעל, והאל עלה בפעל, ולפיכך עלולו בפעל בכל עת שהוא עלתו. אבל הם, אף אם רחקו זה הרחוק, יש להם התנצלות, לפי שלא השתיתו החכמה האלהית אלא בדרך ההקש, וזה מה שהביא אליו הקשם. והישרים שבהם יאמרו למאמינים בדת מה שאמר סוקרטס: "הוי העם, הנה חקמתכם זאת האלהית איני מכחישה, אלא אני אומר שאיני מקיפה, אבל אני חכם בחכמה אנושית". ואולם אלה הדתות, כשעור אשור קרבו רחקו, ולא - הנה ירבעם וסיעתו יותר קרובים אלינו, והיו עובדי עבודה זרה, והם ישראל נמולים שומרי שבת ושאר המצוות, חוץ ממעט שצריך ההנהגה המדינית גרם להם לעבר עליהן, והם מודים באלהי ישראל המוציאם ממצרים, כמו שאמרנו בעושי העגל במדבר. ותכלית יתרונם של אלה היא שלילת התמונות, אבל מאז שישנו את כיוון התפלה, ובקשו את הענין האלהי במקום שאינו נמצא, חוץ משנותם את רב המצוות השמעיית, הרי כבר רחקו מאוד.

הם יותר קרובים - הנוצרים והמוסלמים. לתועלות גדולות - כקיום מצוות ועבודת ה'. ושהסכלות וכו' - דעת הפילוסוף שהסכלות וכו'. שטוחה - ולא עגולה. הוא הוא - שכל הפילוסוף יעשה לשכל הפועל. שהוא - ה'. עלה בפועל - מה נאצל העולם. עלולו בפועל וכו' - העולם קדמון ונצחי כמו ה' שהוא עילת העולם. איני מקיפה - איני יודעה. כשיעור אשר קרבו רחקו - הנצרות והאסלאם הן מצד אחד קרובות ליהדות בהיותן מאמינות בהתגלות וכו', אך מצד אחר דווקא בגלל זה הן רחוקות, כי ביטלו את מצוות התורה. צרך ההנהגה המדינית - המאבק של ירבעם נגד ממלכת יהודה. יתרונם של אלה - בעלי הדתות על ירבעם.

